

Yixing theepotten

Al vele eeuwen de enige échte

linksonder

Yixing theepot, zeskantig model, met decor van vier draken en vuurbal, deksel met decor van salamander. De handgreep heeft als topbekroning een draakje en het klepje van de montuur van de tuit is in de vorm van een bloem. China, 18e eeuw. H. 7,5 cm. Richtprijs: € 7000-9000.

rechtsonder

Aardewerken theepot met zilveren monturen naar Yixing voorbeeld, gemerkt met zegelmerk Jun Fu Lan, 18e-19e eeuw. H. 10 cm. Richtprijs: € 1000-1500.

rechter pagina links

Achtkantige Yixing theepot met decor van acht medaillons met voorstellingen van dieren, bomen en huizen, greep in de vorm van een drakenlichaam en tuit met drakenkop. Zilveren dekselknop omgeven door symboliek in reliëf. China, 18e eeuw. H. 9,5 cm. Richtprijs: € 4000-5000.

rechter pagina rechts

Zeldzaam goudgeel Yixing theepotje in bamboevorm met donkerbruine vlekken (Xiang Fei Zhu) en met verguld zilveren monturen w.o. een montuur aan de tuit met haantje. China, 18e eeuw. H. 12,5 cm. Richtprijs: € 10.000-15.000.

Engelsen hebben de naam ware theedrinkers te zijn, maar dat is een fabel. De Chinezen winnen het glansrijk van hen en zij weten dan ook precies welke theepot de meest ideale is om deze drank in te bereiden. Dat is een Yixing theepot.

TEKST: **HUUB VAN DER VALK**

De meesten van u zetten hun thee in een porseleinen trekpot. Sommigen gebruiken een glazen theekan. Maar dat is fout, helemaal fout. In China zijn ze er al vele eeuwen achter dat de meest ideale theepot uit het gebied rond de stad Yixing moet komen en van een licht poreus steengoed behoort te zijn. In dat poreuze zit het geheim. Het blijkt namelijk dat tijdens het zetten van de thee, gemiddeld zo'n vier procent van die vloeistof in de wand van de pot doordringt. Een Yixing trekpot neemt daardoor de smaak van de thee aan. Het is zelfs zo dat, als zo'n theepot geruime tijd dagelijks gebruikt wordt, er alleen maar warm water in gedaan hoeft te worden om een geurige thee te krijgen. Het is daarom bijna vanzelfsprekend dat een Chinees in zijn yixingpot altijd dezelfde thee zet. Voor elke theesoort heeft hij dus een aparte pot. Die trekpotjes zijn meestal klein, gemiddeld zo'n acht tot veertien centimeter hoog, maar er bestaan ook nog veel kleinere maten. Er wordt dan ook meestal een sterke thee in gezet, waarvan maar een klein beetje in een (uiteraard Yixing)

kopje geschonken wordt. En daar voegt men dan weer warm water aan toe.

Bijzondere kleisoorten

Yixing is tegenwoordig een grote stad, gelegen op ongeveer 240 km ten westen van Sjanghai, in de provincie Jiangsu. De agglomeratie telt bijna 1.250.000 inwoners en nog altijd houden er in de stad en de omliggende dorpen zo'n 10.000 van hen zich (industriële of ambachtelijke) met keramiek bezig. Yixing ligt aan de westkant van een groot meer met de naam Taihu en bij de zuidoostelijke oevers komt in de bergen een aantal kleisoorten voor waarvan, volgens een oude legende, een monnik rond 1500 de bijzondere kwaliteit zou hebben ontdekt.

Met dit verhaal verder latende voor wat het is, valt wel vast te stellen dat men in de Mingperiode wel degelijk al gebruikmaakte van een groot aantal verschillende, ijzeroxide houdende kleisoorten. Naar gelang de vindplaats van deze zishaklei, leverde elke soort na het bakken een bepaalde kleur op. Een harde gele klei was uiteindelijk goed voor de bekende rode-okerkleur

Een Yixing verzamelaar aan het woord

Voor mij en mijn latere echtgenote begon de 'coup de foudre' meer dan vijftig jaar geleden, toen we bij een antiquair in Nijmegen een 'bruin' theepotje ontdekten met een krab als deksel en een uit de golven opspringende vis als oor. Het werd in 1961 onze eerste aankoop. Nu, meer dan een halve eeuw later, staat hier een vitrine gevuld met een collectie die is ontstaan als direct gevolg daarvan.

Yixing aardewerk is met name zo boeiend, omdat elk voorwerp zijn eigen verhaal vertelt. Het is dan ook zo dat als je eenmaal een Yixing object, meestal een theepot, hebt verworven, het je niet meer los laat. Je wilt er dan alles van weten. Zo ontdekten we meer dan dertig jaar geleden bij een kunsthandel in Aken een Yixing theepot in de vorm van een bundel bamboe. De antiquair die hem ons verkocht voegde eraan toe "eine sehr interessante Teekanne aber leider kein Böttger." We waren er gelukkig mee, maar die aankoop kreeg pas in 2001 een bijzonder vervolg, toen we in een boek over de Oost-Aziatische porseleinverzameling van August der Stärke (1670-1733) een vrijwel identiek exemplaar met een montuur ontdekten. Het kwam in de achttiende eeuw vaak voor dat kleine uitheemse trekpotjes van zoiets werden voorzien ter bescherming van de tuit en om te voorkomen dat bij het schenken het deksel van het potje zou afglijden. In dit geval was dat montuur in Nederland aangebracht en ja, dan ga je toch al gauw denken dat zoiets ook bij ons trekpotje het geval is. Overigens blijkt het Museum für Kunst und Gewerbe in Hamburg ook een soortgelijk potje te bezitten.

Het is altijd aan te bevelen om de literatuur en de veilingcatalogi bij te houden. Zo ontdekten we, dat een nagenoeg gelijk trekpotje als een exemplaar in onze collectie, voorkwam in een veiling bij Bonhams in 2011. Mr. and Mrs. Gerard Hawthorn bleken er nét zo een in hun verzameling te hebben.

Niet altijd zijn de Yixing potjes van een ingewikkelde vormgeving. Soms werd ik getroffen door het simpele, evenwichtige en gladde uiterlijk, door geen versiering verstoord. Ook daar zijn we vaak tijdens onze zoektochten voorbeelden van tegengekomen, onder andere in het Groninger Museum. Gelijksoortige, maar dan nieuwere exemplaren, ontdekten we in de jaren tachtig op de porseleinafdeling van de Galeries Lafayette te Parijs en bij De Bijenkorf in Amsterdam. Ze stamden dan weliswaar uit een late productie, maar ze hadden het voordeel van een uiterst aantrekkelijke prijs. Maar ook in de Amsterdamse Nieuwe Spiegelstraat hebben we menigmaal onze slag kunnen slaan. Het bleek door de jaren heen een van de beste vindplaatsen voor Yixing te zijn. We vonden er eens een bijzonder trekpotje in de vorm van een naturalistisch gevormde pompoen. De antiquair bood het aan tegen een speciale prijs, omdat hij zich ging specialiseren in antiek meubilair. Ook daarna zijn we nog weleens Yixing tegengekomen met een opvallend naturalistische vormgeving, maar deze vorm nooit meer.

Verzamelen is een boeiende bezigheid, Maar het moet dan wel mogelijk zijn om voortdurend interessante vondsten te doen en daardoor de collectie uit te breiden, want het plezier zit in dat laatste. De komende veiling biedt liefhebbers van Yixing daarvoor volop gelegenheid.

Aardewerken theepot met reliëf decor (gehoogd met goud) van een kraanvogel op tuit en oor, symbolen op deksel en voor- en achterkant en wijsgeren op de zijanten. China Yixing, gemerkt met zegelmerk Qianlong. H. 14,5 cm. Verkocht in december 2011 bij Zeeuws Veilinghuis voor € 100.000.

Volgens de Chinezen is een Yixing theepot onmisbaar.

boven
Yixing theepot in bamboe vorm met ajour vakken met bamboebladeren. China, 18e eeuw. H. 13 cm. Richtprijs: € 2500-3500.

onderaan links
Gestileerde Yixing theepot. Gemerkt met zegelmerk Huchi. China. H. 10,5 cm. Richtprijs: € 100-150.

onderaan rechts
Yixing theepot, ovaal model, met floraal reliëf decor en bovenrand met draken, deksel in de vorm van een Fo-hond met jong en draaiend balletje. China, 19e eeuw. H. 15,5 cm.

en een blauwe klei bleek verantwoordelijk te zijn voor een diepe leverkleur. Andere kleisoorten resulteerden na het verlaten van de oven in roodbruine, groenige, paarse, zwarte, cederhouten of perenschil-achtige kleuren. Sommige pottenbakkers mengden de verschillende kleisoorten, wat weer andere kleurvariëteiten gaf. Het toevoegen van kleine kwartsdeeltjes, afkomstig van wit zand, leverde een merkwaardig fonkelend effect op.

Werkwijze

De oudste Yixing trekpotten werden allemaal met de hand gevormd en er zijn vandaag de dag nog steeds pottenbakkers die zich aan die vroegere werkwijze houden. Maar al tegen het einde van de zestiende en in de zeventiende eeuw ging een groot aantal van hen over op het gebruik van het pottenbakkerswiel. Onderdelen zoals tuiten en oren werden dan apart gevormd en na het draaien handmatig aan de potten toegevoegd. De achttiende eeuw bracht een nieuwe vinding, namelijk die van de gietklei. Veel pottenbakkers gingen op deze methode over, maar omdat het gebruik van een uit twee delen bestaande mal nu eenmaal sporen nalaat die niet altijd perfect werden weggewerkt, zijn deze producten meestal goed te herkennen. Een ander hulpmiddel bij de datering bestaat uit de aanwezigheid van een aantal gaatjes aan de binnenzijde van de trekpote. Bij oude potten is er, daar waar de wand overgaat in de tuit, altijd maar één gat. Maar in de negentiende eeuw brachten de pottenbakkers (theezeeftjes bestonden niet), die gaatjes aan om te voorkomen dat er theeblaadjes in de kopjes terecht kwamen.

Overigens vervaardigt men in China en op Taiwan tegenwoordig nog steeds oude modellen op

de draaischijf. Kijk daarom altijd even naar de binnenkant van een trekpote dat u als antiek wordt aangeboden. Bij deze 'replica's zijn in negen van de tien gevallen de draairingen daar nog aanwezig.

Het bakproces

De vroegere pottenbakkers van Yixing en omstreken deden meestal, omdat ze vaak in familieverband werkten, vrijwel alles zelf. Dat wil zeggen ze dolven en bewerkten hun eigen klei en groeven vervolgens de kleiputten. De werkplaats, waar ze hun producten vormden, decorerden en bakten, bevond zich dan ook doorgaans in de nabijheid van de vindplaats van de klei. Nadat de productie (theepotjes, maar ook vazen, schalen, waterdruppelaars, etc.) aan de lucht gedroogd was, werden ze met enkele stuks tegelijk in een cassette geplaatst. Men gebruikte langwerpige houtovens met meerdere, achter elkaar geplaatste kamers, die tegen een heuvel op lagen. Daarin werd oxiderend gestookt, bij een gemiddelde temperatuur van 1.000 °C. Wel moest per kleisoort nauwkeurig een bepaalde hitte worden aangehouden, opdat de oveninhoud na het bakken altijd uit dezelfde kleur zou bestaan. Tegenwoordig gebruikt men uiteraard vaak elektrische ovens.

Versieringen

Het steengoed van Yixing is altijd door en door gekleurd. Veel trekpotes zijn monochroom en onversierd, maar wel altijd perfect van vorm. Ze hebben een matte glans, die door een lichte polijsting verkregen werd. Deze glans neemt in het gebruik enigszins toe, waarbij het potje tegelijkertijd een wat donkerder tint krijgt. De latere potjes zijn doorgaans veel nadrukkelijker gepolijst.

Decoraties komen op tal van manieren voor. Ze kunnen een reliëfvorm vertonen, maar ook ingegrift of verdiept zijn aangebracht. Zelfs kan een potje aan de buitenzijde een ajourwerk vertonen. Versieringen kunnen ook door middel van een opgelegd reliëf in een andere kleur zijn aangebracht en vooral bij de hedendaagse pottenbakkers is deze vorm van decoreren erg in trek, met schitterende resultaten. In de achttiende en vooral in de negentiende eeuw werd ook gebruikgemaakt van slibdecoraties, waarbij soms bepaalde onderdelen van een trekpote geheel met slib werden overtrokken. In die periode is men in Yixing ook met decoraties in verschillende fel gekleurde glazuren gaan werken. Het resultaat is helaas zelden fraai te noemen en het declassert vaak de typische eigen schoonheid van dit steengoed. Soms werd zo'n glazuurlaag, maar dan op egale wijze, aan de binnenzijde van een trekpote aangebracht. Iets onbegrijpelijk, want daarmee werd immers de eerder genoemde poreuze werking teniet gedaan. Gelukkig komt het bij de huidige productie niet meer voor.

Merken en datering

De pottenbakkers van Yixing merkten hun producten uiteraard altijd met Chinese karakters. Daarbij gebruikten zij meerdere varianten en men moet dan ook een kenner zijn om die opschriften te kunnen ontcijferen. Ze zijn vaak door middel van stempels in de drogende klei gedrukt of ze werden er met een mes of een bamboe staafje ingesneden. Ze bestaan uit de naam van de pottenbakker, bij oudere voorwerpen vaak vergezeld van een dichtregel. Een regeringsmerk, zoals dat meestal voorkomt op porselein, ontbreekt vrijwel altijd. Dat maakt het dateren van de Yixing trekpotes en de ove-

rige keramiek uit die streek uiterst moeilijk. Soms kan dit probleem echter door vergelijking met exemplaren waarvan de ouderdom vaststaat, opgelost worden. Een andere moeilijkheid wordt gevormd doordat in de bestaande literatuur slechts zeer onvolledige naamlijsten en signalen van Yixing pottenbakkers voorkomen. Maar dat is begrijpelijk, want er is er in de loop der eeuwen een onnoemelijk aantal werkzaam geweest. Een gezaghebbend werk zoals 'The Stonewares of Yixing: From the Ming Period to the Present Day' van K.S. Lo (uitgave Sotheby's 1986), bevat bijna duizend namen, vaak met dateringen, maar het blijft slechts een fractie van het totaal.

Kostbare imitaties

De eerste yixingpotjes kwamen in de zeventiende eeuw, samen met de thee, naar het Westen. Men noemde het vanwege de kleur, die overwegend rode-okerachtige tinten vertoonde, rood porselein, rood goed, buccaro of boccaro. Ze vormden niet alleen een curiositeit, maar werden ook terdege gebruikt voor het zetten van thee. In Holland werden ze het eerst nagebootst door Lambertus Cleffius (1672). Andere pottenbakkers, zoals Lambertus van Eenhoorn, Guillaume Neuillet, Jacobus de Caluwe en Ary de Milde (in samenwerking met) Samuel van Eenhoorn, volgden. In Engeland hielden o.a. John Dwig, John Philip & David Elers en Josiah Wedgwood zich ermee bezig en in Meissen is de naam van Johann Friedrich Böttger ermee verbonden.

Al deze imitaties zijn tegenwoordig, evenals de vroege yixingpotjes, zeer kostbaar. In een later artikel zal ik op deze Europese namaak terugkomen.

linksonder
Yixing theepot, met hoog handvat, dekselknop en tuit in bamboevorm, binnenkant deksel met ingesneden merkje, theepot met zegelmerk. China, 19e eeuw. H. 20 cm. Richtprijs: € 2000-3000.

rechtsonder
Yixing theepot, vierkant model, met vier ajour medaillons en decor van bloesemtakken, deksel ajour met bloesemtakken. China, 18e eeuw. H. 12 cm. Richtprijs: € 4000-5000.

MEER WETEN

Bezoeken

Op 10 en 11 december veilt Zeeuws Veilinghuis onder meer een collectie Yixing theepotten. Zeeuws Veilinghuis Herengracht 74 4331 PX Middelburg www.zeeuwsveilinghuis.eu

